

THE SYSTEM OF RESEARCH CULTURE FORMATION OF THE FUTURE TEACHERS IN THE ACTIVITIES OF THE STUDENT SCIENTIFIC SOCIETY**I. V. Lutsenko**

In this article we have described the system of research culture formation of the future teachers in the activities of the student scientific society, which was developed in the course of experimental research. The attention is focused on the basic components of system. Also the components of this system and their relationship are defined.

Keywords: a systematic approach, the system of formation of research culture of the future teachers, the activities of the student scientific society.

Луценко І. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Луганськ, Україна) E-mail: valeryrab@rambler.ru

Lutsenko I. V. – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Chair of Preschool and Elementary Education of Luhans'k Taras Shevchenko National University (Luhans'k, Ukraine) E-mail: valeryrab@rambler.ru

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент О. В. Скібіна

Reviewer – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor O. V. Skibina

УДК: 378.037:147

СУТНІСТЬ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У ФІЛОСОФСЬКО-СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ**А.В. Осіпцов**

У статті представлений аналіз поняття «загальнолюдські цінності» в контексті досліджень філософії та соціології. Зазначається, що проблема цінності належить до числа фундаментальних, адже все, що оточує людину, викликає у неї ставлення, що містить в собі ціннісно обумовлений аспект. З'ясовано, що з позиції філософії загальнолюдські цінності – це ціннісна значущість предметів, явищ, ідей, властивих для даного

суспільства або для світового співтовариства. А з позиції соціології – цінності представляють предметну форму суспільних відносин, загальноприйнятую й суспільнозначущу, здатну задовольняти бажання й інтереси.

Ключові слова: *цінність, загальнолюдське, загальнолюдські цінності, філософський, соціологічний аспекти дослідження.*

Актуальність дослідження процесу формування у студентської молоді загальнолюдських цінностей обумовлена багатьма чинниками, найголовнішим серед яких є сучасний кризовий стан українського суспільства; існування гострих проблем його духовного оздоровлення і відродження, пошук цивілізаційних орієнтирів розвитку суспільства. Національна доктрина розвитку освіти України XXI століття, закони України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні, Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти спрямовані на вирішення протиріч в сфері виховання сучасної молоді. Адже юнацький вік - це один з відповідальних періодів становлення особистості та її морального вдосконалення, який включає усвідомлення сенсу життя і його цілей. Вчені визнали, що юнацтво є головним періодом формування власних переконань і вміння самостійно будувати свій життєвий шлях, а підґрунтям цього, безумовно, є усвідомлення і використання загальнолюдських цінностей як основних орієнтирів свого життя.

Проблема духовно-моральної освіти стоїть сьогодні в нашому суспільстві як ніколи гостро. Причин тому досить багато, і одна з них – абсолютна деідеологізація суспільства, ліквідація інституту виховання. Відмова від ідеології минулого призвела до розпаду «зв'язку часів», втрати почуття співпричетності до історії своєї батьківщини. Тиражовані на всю країну засоби масової інформації ведуть руйнівну антидуховну пропаганду, стають причиною зниження критеріїв моральності і навіть погрожують психологічному здоров'ю людини.

Все більше і більше людей приходять до розуміння того, що для духовного відродження суспільства недостатньо тільки знань. Моральні імпульси не можна раціонально засвоїти за допомогою

наукової освіти, ніяка сума наук сама по собі не в змозі замінити любов, віру, співчуття – ці вічні загальнолюдські цінності [1].

Перш ніж розкрити сутнісну характеристику поняття «загальнолюдські цінності», розглянемо дефініцію «цінність» у її філософсько-соціологічному контексті.

Проблема цінностей розроблялася у різних галузях наук: філософії, педагогіці, психології, соціології, культурології, етнології, етиці й естетиці та ін. Так, у філософії структуру цінностей вивчали В. Барішков, А. Здравомислов, М. Каган, О. Титаренко, В. Ядов, їхню ієрархічність розробляли С. Бубнова, І. Дубов, М. Лапін; механізм формування розкрили Л. Архангельський, В. Водзинська, В. Панпурін. В. Тугарінов, О. Дробницький, Л. Столович, А. Гусейнов, А. Коршунов приділяли увагу етико-естетичному аналізу цінностей, а М. Каган займався дослідженням логічного змісту поняття „цінність”. М. Яницький, М. Розов, Г. Вижлецов у своїх наукових працях розвивають розуміння цінностей як соціокультурних феноменів.

Значну увагу проблемі цінностей і кризовості сучасного суспільства приділяють також і соціологи: В. Бех, Л. Бляхман, А. Вардомацький, Є. Головаха, А. Здравомислов, О. Шкаратан, А. Ручка.

Питаннями розробки методології вивчення цінностей особистості опікуються такі психологи, як: В. Знаков, О. Капцов, В. Карандашев, Т. Корнілова, О. Старовойтенко.

Більшість досліджень проблеми формування ціннісних орієнтацій студентства, проведені як в нашій країні, так і за її межами, звичайно, не повною мірою відповідають реаліям сьогодення. Крім того, процес формування загальнолюдських цінностей у студентів класичних університетів досі ще не був основним завданням спеціального самостійного наукового дослідження.

Очевидно, вирішити ці питання можна тільки на основі серйозних комплексних наукових досліджень і узагальнення накопиченого практичного досвіду роботи у цій галузі, тому обґрунтовуючи актуальність проблеми формування у студентів класичних університетів загальнолюдських цінностей, ми звертаємось до теоретичних аспектів цієї проблеми. Отже, метою і завданнями даної статті є розкриття сутності поняття «загальнолюдські цінності» з

філософсько-соціологічного погляду, а аналіз змісту категорії «цінність» в історичному контексті.

На основі філософського аналізу категорій "цінність" і "загальнолюдське" розглянемо основне поняття дослідження - "загальнолюдські цінності". Проблему загальнолюдських цінностей можна віднести до числа "вічних проблем" філософії, етики, естетики та інших наук. З другої половини 80-х років вчені досліджують взаємозалежний світ і процес становлення загальнолюдських цінностей, розглядаючи їх як найважливіші епохальні тенденції.

Під цінностями розуміють "специфічні соціальні визначення об'єктів навколишнього світу, які виявляють їхні позитивні або негативні значення для людини і суспільства (благо, добро, зло, прекрасне і потворне, наявне в суспільному житті і природі)" [2].

Цінності виступають також як форми суспільної свідомості (справедливість і несправедливість), які не лише відтворюють явища, але й дають їм оцінку, схвалюють чи засуджують, вимагають їх здійснення чи усунення і в силу цього є нормативними за своїм характером.

Проблема цінностей має давню історію, але й до сьогодні є надзвичайно актуальною. Термін "аксіологія" (наука про цінності) увів у науковий обіг на початку ХХ століття французький учений П. Лані.

Першими з античних філософів питання цінностей, їхній розвиток й значущість розглядали представники «практичної філософії» Сократ, Платон.

Так, Платон стверджував, що всі ідеї мають відношення до морального інтересу, до питання "Куди і навіщо?", що тільки ідея блага (цінності) надає речам істиності. Будь-яке пізнання природи розглядалось як засіб пізнання остаточного сенсу й цінності світу. Вчений убачав ідею блага (цінності) як завершення світу ідей – Істини, Краси, Справедливості, як конструктивний принцип буття, що організує всі його форми й рівні [3]. Середньовічній філософії притаманним було розуміння цінності (найвищого блага) як належності до природи буття, різнозначної структури буття, а ступінь реальності буття по суті вимірювався ступенем його цінності.

У наступний історичний період, від Аристотеля до І. Канта й Г. Гегеля, виділяються два мотиви діяльності – пізнавальний і духовно-практичний. Тенденція своєрідного виокремлення їх розпочалася з виділенням теорії пізнання в самостійну галузь філософського дослідження. І. Кант у своїй теорії цінності вказує на її невизначеність, теоретичну недоступність, обмежує їх сферою моралі, визначаючи останню як основу цінності.

“Будь-який інтерес, - стверджує І. Кант, - врешті-решт є практичний, і навіть інтерес спекулятивного розуму зумовлений і набуває повного сенсу тільки в практичному застосуванні” [4].

Протиставлення теоретичного й практичного розуму, розмежування гносеологічного й онтологічного аспектів філософії призвело до виникнення проблеми, яка й сьогодні формулюється як проблема сутнісного й того, що повинно бути, істини й цінності, факту й цінності. Г. Гегель, як представник класичного раціоналізму, немовби зняв цю проблему, стверджуючи, що буття є щось раціональне й прогресивне у своїй основі. Припускалося, що особистість, пізнаючи дійсність, знаходить у ній універсальний розумний початок (основу), абсолютну ідею, яка виявляється і фактом, і цінністю, є істинною цінністю [5, с.462].

Розглядаючи поняття «цінність», слід зазначити його полісемантичність, адже при визначенні поняття “цінність” треба керуватися такими галузями філософського знання, як онтологія, гносеологія, аксіологія. Як визначають В. Сержантов і В. Гречаний, кожна з них розуміє цінності як діалектичну єдність з категорією буття (антологія), категорією істини (гносеологія), категорією пізнання (аксіологія) [6, с.35].

Існує багато наукових точок зору на визначення поняття і сутності цінності. Наведемо головні з них:

- Цінність – це суто індивідуальна реальність (позитивна або негативна), значуща лише для суб’єкта, що її переживає – В. Василенко, В. Гречаний, О. Дробицький, М. Каган, Б. Кислов, Л. Столович, В. Малахов.

- Цінність – не будь-яка значущість, а лише та, яка відіграє позитивну роль у розвитку особистості й суспільства – П. Алексєєв, А. Коршунов, С. Попов, В. Тугаринов.

- Цінність – те, що необхідне для суб'єкта, засіб задоволення його потреб і інтересів – В. Брожик, Б. Чагін.

- Цінність – це узагальнені стійкі уявлення про блага, яким надається перевага, у прийнятних способах її одержання – І. Нарський, В. Сагатовський.

- Цінність – це предмети й явища, які реально не існують і не можуть бути усвідомлені у межах реальності Л. Вітгенштейн, Г. Ріккерт, Е. Шпенглер.

- Цінність – це момент практичного відношення до дійсності, своєрідна форма прояву відношення між суб'єктом і об'єктом В. Проданов, І. Т. Фролов.

На нашу думку, цінностями можна вважати матеріальні й ідеальні предмети природи, які мають позитивну значущість для суспільства, тобто здатність задовольняти його потреби й інтереси.

Але з іншого боку, цінність є індивідуальною реальністю, яка має позитивну значущість для суб'єкта, здатність задовольняти його потреби й інтереси.

Необхідно також зазначити, що філософи приділяють увагу й класифікації цінностей, розподіляючи їх на матеріальні й духовні, цінності життя й культури.

Так, С. Анісімов запропонував класифікацію, в основу якої було покладено принципи задоволення потреб:

- людина й людство як найвищі цінності;
- цінності матеріального життя (природні ресурси, знаряддя й продукти праці, необхідні для життя людини);
- цінності соціального життя (різні суспільні утворення, інститути й організації, тобто держава, класи, сім'я);
- цінності духовного життя й культури (знання, моральні, естетичні та інші цілі, уявлення й погляди) [7, с.152].

Також треба виділити форми існування цінностей:

- предметні цінності, які є об'єктом спрямованих на них потреб, інтересів, викликаючи позитивне або негативне ставлення до себе;
- нормативні цінності – потреби й інтереси особистості, “переведені” мовою почуттів і думок, понять і образів, уявлень і суджень.

А. Д. Леонтьєв дає таку класифікацію форм існування цінностей:

- суспільні ідеали (узагальнені уявлення про досконалість у різних сферах суспільного життя);
- особистісні цінності, що відображають внутрішній світ особистості, виразники стабільного, абсолютного, предметного [8, с.20].

Велику увагу проблемі цінностей приділяють і соціологи, які розглядають соціальні цінності як носіїв основних рис життєдіяльності конкретного соціуму. Неоднорідність соціальної структури суспільства призводить до існування в ньому різних цінностей, іноді й протилежних, суперечливих.

Проблема загальнолюдських цінностей постає як одна із центральних і в соціологічних дослідженнях. Н. Загорська розглядає ієрархію цінностей як сукупність загальнолюдських моральних норм і цінностей, що забезпечують нормальне людське співіснування [9].

Це, по-перше, моральні норми і глобальні цінності, які мають загальнометодичний характер (життя, мир, щастя, свобода, краса, справедливість, відповідальність і т. д.), і, по-друге, власне моральні норми (любов, доброзичливість, толерантність, повага і т. п.). Повнота реалізації названих цінностей за посередництвом різноманітних способів їх вираження в людському співіснуванні зумовлює, на думку Н. С. Загорської, рівень цього співіснування на "ґрунті загальнолюдських норм совісті і розуму" (М. А. Бердяєв).

Таким чином, на основі аналізу існуючих у сучасній філософії точок зору на трактування суті загальнолюдських цінностей можна розглядати їх як світоглядні ідеали, моральні норми, що відображають та інтегрують духовний досвід людства, сприяють вирішенню головних проблем сучасності, відкривають можливість діалогу між народами.

С. Богомолів розглядає цінність як елемент суспільних відносин, опредмечений у формі соціальних інститутів, а О. Дробницький – як елемент конкретних предметів, що функціонують у життєдіяльності людей, Т. Бутківська характеризує цінність не тільки як здатність задовольняти потреби, бажання, інтереси, але й як ставлення суб'єкта до предметів і явищ реальності, які виражаються засобами ціннісних орієнтацій, соціальних

установок, якостей особистості. Тут вони виступають у ролі певної структури особистості.

О. Разін визначає цінність в особистісному плані як ставлення до предметів і явищ дійсності, що показує людині її істинне благо, розкриває перед нею можливість життя, здатної принести найбільше щастя.

У той же час М. Боришевський убачає в цінностях феномен, який безпосередньо стосується мотивів самоактивності індивіда. А от І. Нарський дотримується думки, що цінності – це головним чином ідеали суспільної, а на цій основі – й особистої діяльності.

Таким чином, соціологи розглядають цінності в суспільному й особистісному аспектах, а саме як:

- предметну форму суспільних відносин, загальноприйнятую й суспільнозначущу, здатну задовольняти бажання й інтереси;
- ставлення суб'єкта до предметів і явищ дійсності, яке має вияв у ціннісних орієнтаціях, соціальних установках, якостях особистості.

Загальнолюдські цінності, на думку Ю. Шрейдера, мають духовні джерела, тому їхній зміст усвідомлюється інтуїтивно, і його не завжди можна виразити раціонально. Багато в чому вони співвідносні з моральним законом, який "притаманний лише людській природі і який не розповсюджується на тварин, рослини чи неорганічні тіла – такий закон людина може порушити за власним вибором" [10].

Цей закон не дає однозначних правил, як слід чинити в певній конкретній ситуації, але передбачає наявність у людини здатності здійснювати особисті вчинки, побудовані на свободі вибору.

Аналіз філософської та соціологічної літератури дозволяє виділити такі типи загальнолюдських цінностей:

- цінності вітальні, пов'язані з ідеалами здорового способу життя, фізичного і духовного здоров'я, ідеального способу життя;
- цінності соціальні, пов'язані із соціальним добробутом, посадою, роботою;
- цінності політичні, пов'язані з ідеалами свободи, правопорядку й соціальної безпеки, гарантій громадянської рівності;
- цінності моральні, пов'язані з ідеалами справедливості, честі, добра;

- релігійні й ідеологічні цінності, пов'язані з ідеалом сенсу життя, призначенням людини, пошуком цілей для майбутнього;
- художньо-естетичні цінності, пов'язані з ідеалами прекрасного, гармонії, піднесенням сенсом та ідеалами чистої краси;
- родинні цінності, пов'язані з її деалами, благополуччя й гармонія інтересів, взаєморозуміння й повага до ідеалів різних поколінь, гармонія родинних традицій і поновлення їх;
- цінності трудові, пов'язані з ідеалами майстерності, талановитості, справедливого задоволення результатами праці та ін.

Цінності більш гнучко зумовлюють норми поведінки, вони можуть мати санкцію, яку дав той чи інший соціальний інститут, автор або традиція.

Отже, підбиваючи підсумки, можна сказати, що проблема цінності належить до числа фундаментальних. Все, що оточує людину, викликає у неї ставлення, що містить в собі ціннісно обумовлений аспект. Сімейне життя, робота, пізнання, творчість, взаємини з іншими людьми, суспільне життя – у всіх перерахованих і в інших сферах життя людина діє, виходячи зі своїх цінностей, і самі ці сфери стають для неї цінностями. Ними пронизані всі його вчинки, думки, почуття, спогади, мрії. Особистісна система цінностей не залишається незмінною, вона перетерплює зміни під впливом різних факторів протягом усього людського життя. Тому закономірно виникає питання, які ж саме цінності потрібні людині, яка формує свій світогляд, розвиває свою особистість. Очевидно, що передбачити всі цінності, якими особистість буде керуватися у своїй життєдіяльності, і певним чином "включати" їх у ціннісну систему особистості в процесі її навчання у вищій школі, неможливо, та й навряд чи доцільно. Тут необхідно вести мову про деяку сукупність базових цінностей, що повинні увійти в структуру особистості, стати центром її ціннісної системи. Тому при виборі освітнього матеріалу, що може стати основою змісту духовно-морального виховання, ми орієнтувалися на цінності, що відрізняються гуманістичною спрямованістю, загальнолюдським значенням, найбільшим ступенем узагальненості, тобто на загальнолюдські цінності, що є потенційно значущими і для педагогів, і для студентів.

Література

1. Сухомлинська О.В. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи //Шлях освіти. – 1996. – №1. – С.24.
2. Ценности //Философский словарь. – М.: Наука, 1987. – С.534.
3. Платон. Сочинения. – В 3-х тт. – М.: Мысль, 1977. – Т.2. – 618 с.
4. Кант И. Собрание сочинений: В 8 т. – М., 1994. – Т.4: Метафизические начала естествознания. – 630 с.
5. Гегель. Эстетика: В 4 тт.: / Пер. с нем./ Под ред. с предисл. М.Лифшица. – М.: Искусство, 1968. – Т.1. – 312 с.
6. Сержантов В.Ф., Гречаный В.В. Человек как предмет философского и естественнонаучного познания. – Л.: изд-во ЛГУ, 1980. – 145 с.
7. Анисимов С.Ф. Духовные ценности: производство и потребление.— М.: Мысль, 1988.— 253 с.
8. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции // Вопросы философии. – 1996. - № 4. – С.15-26.
9. Загорская Н.С. Культура межнационального общения (этико-социологический анализ): Автореферат дисс... к.ф.н. - Минск, 1990.- 22 с.
10. Шрейдер Ю.А. Утопия или устроительство //Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности. – М.: Знание, 1992. – С.7-8.

СУЩНОСТЬ ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ В ФИЛОСОФСКО-СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

А.В. Осипцов

В статье представлен анализ понятия «общечеловеческие ценности» в контексте исследований философии и социологии. Отмечается, что проблема ценностей относится к числу фундаментальных, ведь все, что окружает человека, вызывает у него отношение, содержащее в себе ценностно обусловленный аспект. Выяснено, что с позиции философии общечеловеческие ценности - это ценностная значимость предметов, явлений, идей, свойственных для данного общества или для мирового сообщества. А с позиции социологии - ценности представляют предметную форму общественных отношений, общепринятую и общественно значимую, способную удовлетворять желания и интересы.

Ключевые слова: ценность, общечеловеческое, общечеловеческие ценности, философский, социологические аспекты исследования.

THE ESSENCE OF UNIVERSAL VALUES IN PHILOSOPHICAL AND SOCIOLOGICAL RESEARCHES

A. V. Osipov

The article presents an analysis of the concept of "universal values" in the context of studies of philosophy and sociology. It is noted that the problem of values is one of the fundamental, because everything that surrounds man, gives him attitude, containing the value-driven aspect. It is found that from the perspective of the philosophy the human values are the importance of values of objects, phenomena, ideas

peculiar for the society or the world community. And from the perspective of sociology, the values present the objective form of social relations, which is conventional and socially significant, capable of meeting the desires and interests.

Key words: Values, universal, universal values, philosophical, sociological aspects of the study.

Осіпцов А. В.- кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я людини Маріупольського державного університету; завідувач науково-дослідної лабораторії «Духовного та пізнавального розвитку особистості» (м. Маріуполь, Україна) [E-mailosipcov_andrey@mail.ru](mailto:mailosipcov_andrey@mail.ru)

Osipov A. V. – Candidate of Pedagogical Sciences, Head of the Chair of Physical Education, Sport and Health of Man of the Mariupol' State University; Head of the Scientific-Research Laboratory “Spiritual and Cognitive Development of a Personality” (Mariupol, Ukraine) [E-mailosipcov_andrey@mail.ru](mailto:mailosipcov_andrey@mail.ru)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор М. В. Роганова

Reviewer – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor M. V. Roganova

УДК 378.147=371.315:3-057.875

ПОНЯТТЯ «ЦІННІСНО-СМИСЛОВЕ СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДИНИ» ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

Н.О. Письменна

Статтю присвячено аналізу основних понять, що стосуються мети, змісту та форм організації педагогічного процесу з формування у осіб, котрі отримують вищу освіту, певної системи ціннісно-сміслових ставлень, а також визначенню теоретичних педагогіко-психологічних основ формування у студентів і курсантів вищих навчальних закладів ціннісно-сміслового ставлення до людини.

Ключові слова: навчання, формування, студент, курсант, особистість, ціннісно-сміслові відносини, ціннісно-сміслові ставлення до людини.